

Sygn. akt I ACa 604/16

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 czerwca 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: SSA Romana Górecka (spr.)

Sędziowie: SA Jerzy Paszkowski

SO del. Agnieszka Wachowicz-Mazur

Protokolant: sekretarz sądowy Marta Puszkarska

po rozpoznaniu w dniu 13 czerwca 2017 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa J. B. i M. B.

przeciwko (...) z siedzibą w W.

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 23 grudnia 2015 r., sygn. akt XVI GC 713/13

I. oddala apelację,

II. zasądza od (...) z siedzibą w W. na rzecz M. B. kwotę 2700 zł (dwa tysiące siedemset złotych) tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.

Rozporządzeniem Wojewody Agnieszka Wachowicz-Mazur Romana

sygn. akt I ACa 604/16

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 23 grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zasądził od (...) w W. na rzecz małżonków J. B. i M. B. kwotę 50 843 zł tytułem odszkodowania za obniżenie, w wyniku wprowadzenia strefy ograniczonego użytkowania dla (...) im. (...) w W., wartości stanowiącej własność powodów nieruchomości położonej w J. przy ul. (...), wraz z odsetkami ustawowymi od 26 maja 2015 r. do dnia zapłaty; oddalił powództwo w pozostałej części; ustalił, w jakich proporcjach strony ponoszą koszty procesu, pozostawiając szczegółowe wyliczenie kosztów referendarzowi sądowemu przy zastosowaniu zasady stosunkowego ich rozdzielenia.

Wyrok zapadł po dokonaniu przez Sąd Okręgowy następujących ustaleń i rozważań:

Powodowie są, na zasadach wspólności majątkowej małżeńskiej, współwłaścicielami nieruchomości opisanej w sentencji zaskarżonego wyroku.

W związku z objęciem nieruchomości powodów obszarem ograniczonego użytkowania (dalej: OOU) jej wartość rynkowa uległa obniżeniu o kwotę 50 843 zł.

Powodowie 25 lipca 2013 r. wezwali pozwane do zapłaty odszkodowania w związku z objęciem ich nieruchomości OOU. Wezwanie do zapłaty pozostało bezskuteczne.

Stan faktyczny Sąd Okręgowy ustalił w oparciu o powołane w uzasadnieniu wyroku dokumenty, pisemną opinię biegłego sądowego, opinię uzupełniającą oraz ustne wyjaśnienia biegłego oraz zeznania powodów.

Opinię i opinię uzupełniającą biegłego sądowego Sąd Okręgowy uznał za rzetelne, jasne i w pełni wyczerpujące. Zdaniem Sądu Okręgowego z treści opinii jasno wynika, jaką metodę zastosował biegły celem ustalenia kwoty, o jaką nastąpił spadek wartości nieruchomości powodów w związku z ustanowieniem OOU oraz przyczyna dokonania wyboru tej metody wyceny. Podkreślił, że w opinii uzupełniającej biegły w sposób kompleksowy i szczegółowy odniósł się do zarzutów zgłoszonych przez pozwane do pierwszej ze sporządzonych opinii. W ocenie Sądu I instancji opinia główna, jak i uzupełniająca udzielają jasnej, logicznej i stanowczej odpowiedzi na okoliczności objęte tezą dowodową, pozwalają na jednoznaczne określenie, w jakiej części spadek wartości nieruchomości nastąpił w związku z ustanowieniem obszaru ograniczonego użytkowania.

Sąd Okręgowy nie kwestionował zastosowanej przez biegłego przy ustalaniu spadku wartości nieruchomości metody porównania parami, jako zrozumiałej i logicznej, pozwalającej na jednoznaczne określenie, w jakiej części spadek wartości nieruchomości nastąpił w związku z ustanowieniem obszaru ograniczonego użytkowania. Podkreślił, że opinia sporządzona została zgodnie z zasadami przewidzianymi w ustawie z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U.2016.2147 j.t., ze zm.) – art. 152 i art. 154 ustawy.

Przy czym Sąd Okręgowy zakwestionował zastosowaną przez biegłego metodę „ (...)” przy ustalaniu spadku wartości nieruchomości polegającej na badaniu spadku wartości nieruchomości w oparciu o analizy ankietowe respondentów, jako nieznajdującej zastosowania do (...) rynku nieruchomości.

Sąd I instancji oddalił wnioski pozwanego o dopuszczenie dowodu z opinii kolejnego biegłego do spraw wyceny nieruchomości oraz o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego z zakresu wyceny nieruchomości w takim zakresie, w jakim nie został uwzględniony w postanowieniu z 5 stycznia 2015 r., a więc z zakresie określenia tezy dla powołanego biegłego.

W tym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał powództwo za zasadne w przeważającej części na podstawie art. 129 ust. 2 ustawy z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz.U.2017, poz.519, ze zm., dalej: p.o.ś.).

Zdaniem Sądu Okręgowego powodowie udowodnili, że spełnione zostały przesłanki odpowiedzialności pozwanego, którymi są: wejście w życie aktu prawa miejscowego ustanawiającego obszar ograniczonego użytkowania, szkoda poniesiona przez właściciela nieruchomości i związek przyczynowy między wprowadzeniem obszaru ograniczonego użytkowania a szkodą.

Wskazał, że z art. 129 ust. 2 ustawy p.o.ś. wynika, iż szkodą jest także zmniejszenie wartości nieruchomości, co koresponduje z pojęciem straty w rozumieniu art. 361 § 2 k.c., przez którą rozumie się między innymi zmniejszenie aktywów. Szkodą podlegającą naprawieniu na podstawie art. 129 ust. 2 p.o.ś., jest także obniżenie wartości nieruchomości wynikające z faktu, iż właściciel nieruchomości będzie musiał znosić dopuszczalne na tym obszarze immisje (np. hałas), a zatem ekonomiczne skutki takiego stanu prawnego.

W ocenie Sądu Okręgowego, zgodnie z art. 361 § 1 k.c. nie budzi wątpliwości związek przyczynowy pomiędzy powstałą szkodą w postaci utraty wartości nieruchomości powodów a wejściem w życie aktu prawnego ustanawiającego OOU. Normalnym, typowym następstwem wejścia w życie aktu prawnego ustanawiającego OOU był bowiem spadek wartości nieruchomości powodów, co wynika z opinii biegłego, co uzasadniało częściowe uwzględnienie powództwa.

O odsetkach Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 481 § 1 k.c.

Wskazał, że odszkodowanie z tytułu spadku wartości nieruchomości ma charakter dynamiczny, zmienny, co oznacza że wysokość tego odszkodowania jest inna w chwili ustalenia tej wysokości przez biegłego, inna natomiast w chwili wezwania do zapłaty z lipca 2013 r. Uznał Sąd Okręgowy, że pozwane mogło pozostawać w opóźnieniu co do zasądzonej kwoty dopiero po dniu doręczenia mu odpisu opinii biegłego. Tym samym zasadnym jest zasądzenie odsetek od następnego dnia po doręczeniu pozwanemu odpisu opinii, tj. od 26 lipca 2015 r. do dnia zapłaty.

O kosztach procesu Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 100 k.p.c.

Od powyższego wyroku apelację wniosło pozwane, które zaskarżyło wyrok w zakresie pkt I.

Pozwane zarzuciło:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj.:

b. art. 140 k.c. w zw. z art. 144 k.c. w zw. z § 3 ust. 1 uchwały w zw. z § 2 oraz tabelą 2 załącznika do Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (dalej: rozporządzenie) poprzez przyjęcie, że na skutek wejścia w życie uchwały doszło do zawężenia granic własności i ścieśnienia wyłącznego władztwa powoda względem nieruchomości poprzez pozbawienie go możliwości żądania zaniechania immisji przekraczających standardy środowiska, podczas gdy z uchwały nie wynika, aby w miejscu położenia nieruchomości dochodziło lub mogło w przyszłości dochodzić do przekroczeń norm hałasu dla zabudowy mieszkaniowej, a nieruchomość wykorzystywana jest na cele mieszkaniowe;

c. art. 481 k.c. w zw. z art. 455 k.c. i w zw. z art. 363 § 2 k.c. poprzez zasądzenie odsetek od 26 maja 2015 roku, podczas gdy charakter roszczenia oraz konieczność ustalenia jego ewentualnej wysokości dopiero w toku postępowania powoduje brak możliwości żądania odsetek od dnia wcześniejszego niż dzień wydania wyroku.

2. naruszenie przepisów postępowania mogące mieć wpływ na wynik sprawy, tj.:

a. art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędną ocenę opinii biegłego tj. przyjęcie, że są one wiarygodne i wyczerpujące, pomimo iż nie wyjaśniły one szeregu podniesionych przez pozwanego wątpliwości, w szczególności nie udzieliły odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu spadek wartości nieruchomości miał związek z wejściem w życie uchwały;

b. art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędną ocenę opinii i przyjęcie, że wynika z nich niepodważalnie spadek wartości nieruchomości w związku z wejściem w życie uchwały w określonej wysokości, w sytuacji gdy są one sprzeczne wewnątrz (z jednej strony stwierdzają, że uchwała nie wprowadziła ograniczeń wobec nieruchomości, a z drugiej, że mimo to nastąpił spadek wartości nieruchomości), Opinie nie zostały wykonane zgodnie z tezą dowodową wskazaną w postanowieniu z dnia 5 stycznia 2015 r., a ich wyniki nie mają związku z wejściem w życie uchwały;

c. art. 217 § 3 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c., w zw. z art. 278 § 1 k.p.c., w zw. z art. 286 k.p.c. przez oddalenie wniosku pozwanego o przeprowadzenie dowodu z opinii kolejnego biegłego z zakresu szacowania wartości nieruchomości który to wniosek zmierzał do wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, a które nie zostały jeszcze dostatecznie wyjaśnione.

W oparciu o te zarzuty pozwane wniosło o zmianę wyroku w zaskarżonej części poprzez oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego, ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania oraz pozostawienie temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego.

W oparciu o art. 380 k.p.c. pozwane wniosło o ponowne rozpoznanie przez Sąd II instancji: postanowienia Sądu I instancji z 23 grudnia 2015 r. o oddaleniu wniosku o dopuszczenie dowodu z kolejnego biegłego z zakresu wyceny

nieruchomości na okoliczność czy wejście w życie Uchwały, w tym wynikające z niej ograniczenia, skutkowało obniżeniem wartości nieruchomości, poprzez:

- 1) ustalenie wartości nieruchomości na dzień sprzed wejścia w życie Uchwały oraz na dzień sporządzenia opinii i wzięcie do porównania co najmniej dwóch podobnych nieruchomości do nieruchomości znajdujących się poza obszarem ograniczonego użytkowania („Nieruchomości Porównywane”) i ustalenie wartości nieruchomości porównywanych na dzień sprzed wejścia w życie Uchwały oraz na dzień sporządzenia opinii;
- 2) następnie obliczenie różnicy procentowej (%) wzrostu (ewentualnie spadku) wartości Nieruchomości z procentowym (%) wzrostem (spadkiem) wartości każdej z Nieruchomości Porównywanych, tj. obliczenie o ile procent w stosunku do wartości z okresu sprzed daty wejścia w życie Uchwały wzrosła (spadła) wartość nieruchomości i o ile procent wzrosła (spadła) wartość każdej z Nieruchomości Porównywanych („Procentowe różnice”);
- 3) a następnie obliczenie jaką kwotę będzie stanowiła procentowa różnica z wartości nieruchomości sprzed wejścia w życie Uchwały.

Powodowie wnieśli o oddalenie apelacji i zasądzenie kosztów procesu w postępowaniu apelacyjnym.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest niezasadna.

Sąd Apelacyjny dokonał, w trybie art. 380 k.p.c. kontroli postanowienia Sądu Okręgowego z 23 grudnia 2013 r. i stwierdził, że zasadnie Sąd I instancji oddalił wnioski dowodowe o dopuszczenie dowodu z kolejnej opinii biegłego, co zostanie omówione przy ocenie zarzutów apelacji.

Sąd Okręgowy dokonał prawidłowych ustaleń faktycznych, które Sąd Apelacyjny podziela i przyjmuje, jako własne.

W pierwszej kolejności wymagają rozważenia zarzuty naruszenia prawa procesowego, jako rzutujące na możliwość oceny prawidłowości zastosowanego prawa materialnego. Prawidłowo ustalona podstawa faktyczna rozstrzygnięcia, należąca do materii procesowej jest bowiem niezbędną przesłanką dokonania oceny prawnej rozstrzygnięcia przyjętego w zaskarżonym wyroku.

Nie podziela Sąd Apelacyjny zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c.

W uzasadnieniu zarzutu twierdzi pozwany, że opinia uzupełniająca nie wyjaśnia zastrzeżeń do opinii głównej. W ocenie pozwanego biegły nie wyjaśnił w szczególności, w jakim zakresie opinia główna dotyczy spadku wartości nieruchomości, jako konsekwencji istniejących od lat immisji hałasu lotniczego, oraz czy, a jeśli tak to w jakim zakresie, opinia dotyczy spadku wartości nieruchomości na skutek wprowadzenia aktu prawa miejscowego, jakim jest uchwała.

Jeśli chodzi o zastrzeżenia pozwanego do opinii to, zastrzeżenia wymienione w piśmie z 17 września 2015 r. (k.421 – 423) Sąd Okręgowy uwzględnił w całości nie podzielając opinii w zakresie, w jakim biegły opierając się na tzw. „metodzie (...)” ustalił szkodę na kwotę 94 104 zł. Pozostałe wywody tego pisma odnoszą się do materialnoprawnej podstawy żądania.

Jeśli chodzi o zastrzeżenia pozwanego do opinii biegłego zawarte w piśmie z 1 czerwca 2005 r. (k. 371 – 373) to w opinii uzupełniającej biegły, jak trafnie uznał Sąd Okręgowy wyjaśnił wątpliwości.

W szczególności wskazał biegły, że dokonując wyceny brał pod uwagę fakt, iż lotnisko istniało przed zakupem nieruchomości przez powodów, wprowadzenie OOU nie zwiększyło hałasu lotniczego, ale nie można wykluczyć, że zwiększy się on w przyszłości w miarę rozbudowy i rozwoju lotniska. Wyjaśnił biegły, że wprowadzenie OOU ma wpływ na negocjowanie ceny, jako jeden z argumentów. Podnoszony przez pozwany poziom hałasu (35 db) nie miał

wpływu na wycenę. Szczegółowo wyjaśnił w pkt III opinii, że zasady wyboru nieruchomości porównawczych (opinia uzupełniająca k. 408 – 410, ustne wyjaśnienia biegłego).

Do wszystkich podnoszonych zarzutów Sąd Okręgowy odniósł się obszernie w uzasadnieniu wyroku. Wywód ten Sąd Apelacyjny podziela nie zachodzi więc potrzeba jego powtarzania.

Okoliczność, iż w innych sprawach biegli dochodzą do odmiennych wniosków jest irrelevantna prawnie, gdyż już z samego charakteru operatu szacunkowego wynika, że określona w nim wartość nieruchomości ma charakter szacunkowy (wartość konkretnej nieruchomości determinuje konkretna transakcja). To zaś oznacza, że wartości określone w kilku operatach szacunkowych dotyczących tej samej nieruchomości mogą się różnić, co wcale nie musi oznaczać, że któryś z nich został sporządzony wadliwie. Wybór metodologii, jak prawidłowo wskazał Sąd Okręgowy należy do biegłego, jeżeli biegły wyczerpująco i przekonująco (jak w niniejszej sprawie) uzasadnił ten wybór to brak jest podstaw do jego zakwestionowania.

Nieskuteczność zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. w konsekwencji skutkuje niezasadnością zarzutu naruszenia art. 217 § 3 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c., w zw. z art. 278 § 1 k.p.c., w zw. z art. 286 k.p.c. poprzez odmowę dopuszczenia dowodu z opinii innego biegłego, gdyż pozwane nie podważyło wniosków opinii biegłego A. G..

Odmienne stanowisko oznaczałoby przyjęcie, że należy prowadzić dowód z dalszych opinii biegłych, aby upewnić się czy niektórzy z nich nie poparliby stanowiska strony zgłaszającej wniosek (np. postanowienie Sądu Najwyższego z 28 listopada 2000 r., I CKN 962/98 niepubl.; wyroki Sadu Najwyższego z 4 sierpnia 1999 r., I PKN 20/99, OSNP 2000, Nr 22, poz. 807 oraz z 10 stycznia 2002 r., II CKN 639/99 niepubl.).

Sąd ma obowiązek dopuszczenia dowodu z dalszych opinii biegłych tylko wtedy, gdy zachodzi taka potrzeba, a więc wtedy gdy opinia zawiera istotne luki, jest niekompletna, bo nie odpowiada na postawione tezy dowodowe, niejasna czy nienależycie uzasadniona lub nieweryfikowalna.

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 129 ust. 1 i 2 p.o.ś. oraz zarzut naruszenia art. 140 k.c. w zw. z art. 144 k.c. w zw. z § 3 ust. 1 uchwały w zw. z § 2 i tabelą 2 załącznika do Rozporządzenia Ministra Środowiska z 14 czerwca 2007 r.

Z uzasadnienia zarzutu wynika, że pozwane stoi na stanowisku, iż przypisanie mu odpowiedzialności wymaga wykazania ograniczeń w sposobie korzystania z nieruchomości, wynikających z utworzenia strefy OOU. Ponadto podnosi, że wartość nieruchomości, z uwagi na położenie w niedalekiej odległości od korytarzy lotów mogła na długo przez uchwałą być niższa niż wartość nieruchomości które nie były i nie są narażone na oddziaływanie lotniska. Stanowisko to nie znajduje odzwierciedlenia w obowiązujących przepisach prawa.

Uchwała Sejmiku o ustanowieniu OOU jest prawnym potwierdzeniem ograniczenia korzystania z nieruchomości położonych wewnątrz tego obszaru (wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 2016 r., II CSK 113/16, Lex nr 2177083).

Sąd Apelacyjny podziela pogląd Sądu Najwyższego wyrażony np. w postanowieniu z 24 lutego 2010 r. III CZP 129/08 (niepubl.), zgodnie z którym „ograniczeniem korzystania z nieruchomości” w rozumieniu przepisu art. 129 ust. 2 p.o.ś. jest już samo ustanowienie obszaru ograniczonego użytkowania, gdyż powoduje ono obniżenie wartości nieruchomości, będące następstwem ograniczeń przewidzianych w treści aktu o utworzeniu OOU. W uzasadnieniu tego orzeczenia wskazano na dalsze negatywne konsekwencje ustanowienia OOU dla właścicieli nieruchomości w postaci zawężenia granic prawa własności. Od tej daty właściciel musi bowiem znosić dopuszczalne na tym obszarze podwyższone normatywnie immisje hałasu, bez możliwości żądania ich zaniechania, co wpływa również na obniżenie wartości nieruchomości.

Oznacza to, że w związku z ustanowieniem obszaru ograniczonego użytkowania pozostaje nie tylko obniżenie wartości nieruchomości, będące następstwem ograniczeń przewidzianych bezpośrednio w treści rozporządzenia o utworzeniu obszaru (np. ograniczenia zabudowy), lecz również obniżenie wartości nieruchomości wynikające z tego, że wskutek wejścia w życie rozporządzenia dochodzi do zawężenia granic własności (art. 140 k.c. w zw. z art. 144 k.c.). Szkodą

podlegającą naprawieniu na podstawie art. 129 ust. 2 p.o.ś. jest zatem także obniżenie wartości nieruchomości wynikające z faktu, że właściciel nieruchomości będzie musiał znosić dopuszczalne na tym obszarze immisje (np. hałas).

Z zasad doświadczenia życiowego wynika, że ustanowienie obszaru ograniczonego użytkowania wokół lotniska stygmatyzuje na rynku nieruchomości objęte tym obszarem, jako dotknięte niedogodnościami związanymi z sąsiedztwem lotniska.

Sąd Apelacyjny podziela pogląd wyrażony przez Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z 14 marca 2016 r., VI ACa 87/15, LEX nr 2039653 zgodnie, z którym „Naprawieniu na podstawie ustępów 1-3 przepisu art. 129 p.o.ś. podlega nie tylko szkoda wynikła z obniżenia wartości nieruchomości, będącego następstwem ograniczeń ustanowionych wprost w rozporządzeniu i uchwale o utworzeniu obszaru ograniczonego użytkowania (nakłady na izolację dźwiękową budynku), lecz także ze zmniejszenia jej wartości spowodowanego koniecznością znoszenia potencjalnych dopuszczalnych na obszarze ograniczonego użytkowania immisji przekraczających standardy jakości środowiska zarówno przez właścicieli, jak i potencjalnych nabywców (co negatywnie wpływa na atrakcyjność i cenę rynkową). Szkodę mogą też spowodować skutki takiego objęcia nieruchomości obszarem ograniczonego użytkowania dla prawa własności w postaci: przymusu dostosowania budynku do przewidzianych dla posesji w aktach prawnych norm hałasu, negatywnej reakcji rynku potencjalnych nabywców posesji oddziaływującego na jej cenę, konieczności tolerowania na posesji choćby potencjalnych, okresowych i przyszłych hałasów lotniczych”.

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 481 k.c. w zw. z art. 455 k.c. i w zw. z art. 363 § 2 k.c.

Prawidłowe stosowanie art. 481 § 1 k.c. w zw. z art. 455 k.c. oraz art. 362 § 2 k.c. zależne jest od konkretnych okoliczności danej sprawy.

Sąd Okręgowy orzekając o odsetkach uznał, że pozwane pozostaje w opóźnieniu po dniu doręczenia mu odpisu opinii biegłego, gdyż wówczas miał pełną świadomość wysokości należnego powodowi odszkodowania. Sąd Apelacyjny podziela to stanowisko. Brak jest dowodów, aby wysokość szkody uległa zmianie w okresie od daty doręczenia opinii biegłego do daty wyrokowania (7 miesięcy).

Nie można przy tym pominąć występującego w orzecznictwie Sądu Najwyższego stanowiska (mniej korzystnego dla pozwanego), że roszczenie powstaje z dniem wprowadzenia ograniczeń korzystania z nieruchomości w wyniku ustanowienia obszaru ograniczonego użytkowania i jako roszczenie bezterminowe powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do jego spełnienia (art. 455 k.c.) – postanowienie Sądu Najwyższego z 14 lipca 2016 r., III CSK 170/16 (nie publ.). Ponadto zasądzanie odsetek dopiero od dnia wyrokowania premiowałoby dłużnika kosztem wierzyciela, co z kolei nie znajduje żadnego uzasadnienia w okolicznościach rozpatrywanej sprawy oraz przepisach prawa.

Dlatego też, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 385 k.p.c. orzekł, jak w sentencji wyroku.

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. w zw. z art. 107 § 1 k.p.c.